

ANTI-K DAVR ADABIYOTINING YUQORI SINFLARDA O'QITILISHI

Angren shahar 42-umumiy o'rta ta'lim maktabi ona tili va adabiyot fani

o'qituvchisi

Xashimova Malika Begnazarovna

Annotatsiya: Maqolada adabiyot darslarida antik davr namoyondasi Homerni "Iliada" dostoni misolida tarixiy-badiiy asarlardan foydalanishning mazmuni va mohiyati, usullari va ahamiyati bo'yicha fikr bildirilgan. Adabiyot ta'limida tarixiy manbalardan foydalanishning usullari, to'g'ri tanlay bilish, asar g'oyasini ta'lim-tarbiyaviy tomondan chuqur o'zlashtirishning muhim omillarini tanlashda foydalaniladigan mezonlar asoslab o'tilgan.

Kalit so'zlar: Homer, "Iliada", tarixiy-badiiy adabiyotlar, omillar, tamoyillar, usullar, xolislik, ilmiylik, mezonlar.

Adabiy matnlarga - darslik matni, tarixiy hujjatlar, asarlar, ilmiy-ommabop va badiiy, tarixiy adabiyotlar va boshqalar kiradi. Bosma matnlar ta'lim oluvchilar tarixiy bilimlarining asosiy manbai bo'lgani kabi ta'lim beruvchining bilim manbaini, bayonining asosini tashkil etadi. Tabiiydirki, o'qituvchi shu manbalardan to'g'ri va unumli foydalangan taqdirdagina, uning bayoni didaktika talablariga, umuman tarix ta'limining yuksak talablariga javob berishi, o'qituvchi bayonining o'quvchilarga tushunarli, mazmundor, maroqli, g'oyaviy va ilmiy jihatdan ishonarli, obrazli va ta'sirli bo'lishi mumkin. Adabiyot darslarida tarixiy-badiiy asarlardan foydalanishda ta'lim oluvchilarning psixologik yosh xususiyatlarini hisobga olish va ularning, fanga oid qiziqishlarini ham inobatga olish kerak. Badiiy adabiyot obrazlaridan foydalanish o'qituvchi bayonining ko'rsatmaliligini ta'minlaydi, uni aniqlashtiradi, o'quvchilar o'tmish haqida jonli tasavvur hosil qiladi. Badiiy adabiyotning roli bu bilan tugamaydi. Ma'lum davrning ijtimoiy hodisalarini real aks ettiruvchi haqiqiy badiiy obraz, tipik

obrazlar o'sha ijtimoiy hodisaning mohiyatini ifodalaydi. O'qituvchi bayonida badiiy adabiyotdan olingan namunalar bayonning emotsional bo'lishini ham ta'minlaydi, o'rganilayotgan tarixiy voqealarga nisbatan o'quvchilarda xayrixohlik, zavqlanish, afsuslanish kayfiyatlarini, nafrat yoki hayrat tuyg'ularini tug'diradi. Adabiyot darslarida foydalaniladigan badiiy asarlarni ikki guruhga bo'lish mumkin: -o'rganilayotgan davrning adabiy yodgorliklari; -tarixiy belletristik asarlar. Adabiy yodgorliklariga tarixiy hodisa va voqealarni o'z zamondoshlari yozib qoldirgan asarlar kiradi. Bu guruhga kirgan asarlar tarix fani uchun o'tmishning o'ziga xos manbai bo'lib xizmat qiladi. Badiiy adabiyot yodgorliklari yozib olingan og'zaki ijodiyot asarlarini: afsonalar, dostonlar, qo'shiqlar, masallar va boshqalarni o'z ichiga oladi. Bunday asarlarning juda ko'pida voqelik qayta-qayta ishlangan, xalq fantaziyasi bilan boyitilgan va bezatilgan bo'ladi. Voqelikni ob'ektiv suratda tasvir qilgan asarlar, yodgorliklar bizgacha yetib kelmagan taqdirda o'zoq o'tmishni, masalan qadimgi Gretsiya tarixini yoritib berishda ana shunday asarlardan ham tanqid g'alviridan o'tkazib foydalaniladi. Gomer davridagi jamiyat tarixi Gomer dostonlaridan va qisman Grek afsonalaridan olingan epizodlarni tahlil qilish asosida ta'riflab beriladi, Badiiy yodgorliklarning asosiy ahamiyati shundan iboratki, ular o'z zamonidagi jamiyatning g'oyasini aks ettiradi va buni o'quvchilarning tushunib olishlariga tarixiy hodisalar va arboblarning yorqin badiiy obrazlarini ravshan tasavvur qilishlariga yordam beradi. Shu bilan birga o'quvchilar badiiy adabiyotning jamiyat hayotidagi roli bilan ham aniq misollarda tanishadilar.

“Iliada” dostoni she'riy yo'l bilan yozilgan epik asar. Shubhasiz, unda bayon uslubi kuchli. Voqealar xuddi nasriy kitoblardagi kabi bayoniy xususiyatga ega. Unda obraz ham, portret ham, manzara, xarakter ham o'ziga xos tarzda, ma'lum ketil ifoda qilingan. Doston sahifalariga bitilgan voqealarini o'qib chiqar ekansiz, shu narsaga amin bo'lish mumkinki, har bir manzara, har bir tavsif, ta'rif o'z maromida, o'z o'rnida, ayni paytda real tasvirga ega. Tarjimaning muvaffaqiyati sababli kishi da xuddi azaldan o'zbek tilida bitilgan kabi tasavvur paydo qiladi, ya'ni uning bosh

qa tilda mavjud bo‘lganligi esingizga ham kelmaydi. “Iliada”da uni mutoalaa qiluvchi kitobxonlar ba’zan tushunmaydigan mifologik nomlar, hodisalar juda ko‘p. Tarjimon buni e’tiborga olib ilmiy asoslangan va Yunon mifologiyasini izohlab beradigan maxsus ilova, shuningdek notanish so‘zlarning sharhini ham bergan. Bunday qulayliklar asarning mag‘zini tushunishga yordam beradi. Shubhasiz ushbu tarjima ilhom, mehnat va ilmiy tadqiqot mevasi, ko‘p yillik ijodiy izlanish samarasi. O‘zbek tarjimachilik maktabi vakillari ta’kidlaganlaridek, tarjimachilikning yangi yutug‘i. Iliada yunonlar va troyalik o‘rtasidagi urushni o‘ninchi yilidagi voqealar haqida gapiradi va taqdimot urushning so‘nggi voqealarini yoritmaydi va asosiy troyan jangchisi Gektorning o‘limi va ko‘milishi bilan tugaydi. Ushbu she‘rda Olimpiya xudolari odamlar bilan bir xil aktyorlardir. Gera, Afina, Poseydon yunonlarga yordam beradi, Afrodita, Xefest, Ares, Apollon - troyanlarga. Iliada, er yuzidagi odamlarning xatti-harakatlari haqidagi hikoyalar, ikkita lagerga bo‘lingan xudolar individual janglarning taqdirini hal qiladigan Olympus sahnalari tasvirlari bilan bir qatorda. She‘rning o‘zida qadimgi olimlar tomonidan yunon alifbosidagi harflarning soniga ko‘ra 24 ta kitobga bo‘lingan 15 700 ta oyatlar mavjud.

2022-yilda nashr etilgan 10-sinf adabiyot darsligida mazkur Gomerning “Iliada” dostoni berilgan. Mazkur dostonida qadimgi Yunonistonni tarixi, afsonalari, dini, tabiati va boshqa manzalarini ta’svirini she‘riy tarzda bilib olamiz. O‘qituvchi o‘z bayonida badiiy adabiyotlardan foydalanish bilan birga o‘quvchilarning sinfda va sinfdan tashqari badiiy asarlarni o‘qishlari ustidan olib boradigan ishlariga doim nazorat qilib boradi. Badiiy adabiyot vositasida ma’naviy madaniyatini shakllantirishning pedagogika talablaridan biri, uning tarbiyaviy ta’sir kuchidan foydalanishda unga davr nuqtai nazaridan yondashishdir. Klassik adabiyot namunalari mazmunida chuqur falsafiylik, farosatlilik ta’lim oluvchini uzoq o‘tmishga sayohat qildiradi. Mualliflar o‘z davrlarining turmush tarzlarini, hayotiy muammolarini, falsafiy ildizlarini badiiy ifodalashga, shu usuldan foydalangan holda xalqning moddiy va ma’naviy hayotini bir o‘z bo‘lsa-da, tashvishli masalalardan, bezovta kechinmalardan yiroqlashtirishga muvaffaq

bo‘lganlar. Klassik adabiyot namunalarining katta qismi poetik tarzda bunyod etilgan bo‘lib, ular asosan g‘azal, ruboiy, fard, tuyuq, to‘rtlik, qissa, hikoyat, doston, qasida, muhammaslardan iborat, shuning uchun o‘quvchidan nozik did, qunt, teran fikr asosida ularni o‘rganish talab etiladi. Ahli zamon o‘rtasidagi insonpavrvorlik, shirinsuxanlik, qadr-qimmat, do‘stlik va birodarlik, Vatan ishq, xalq farovonligi va komil inson masalasi klassik adiblar ijodidagi bosh mavzusi hisobladi.

Xulosa qilib aytganda, o‘qitish jarayonida badiiy manbalardan foydalanish usullarining samaradorligi ta‘lim oluvchi tomonidan ta‘lim beruvchilarning tarixiy ma‘lumotlarni bilish faoliyatini o‘qitish vazifalari va maqsadlariga muvofiq tashkil eta olish ko‘nikmalarini egallaganlik darajasiga bog‘liq bo‘ladi. Adabiyot darslarida antik davr asarlarini o‘rganishlik o‘quvchilarda, o‘sha davr haqida ko‘proq ma‘lumot olishlariga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

1. Matchonov S. Adabiyot darslarida Tahlil va talqin uyg‘unligi // Til va adabiyot ta‘limi. 7-son, 2020.
2. Mirzayev I. Badiiy uslub sehri. – Samarqand:2000
3. Ҳомер “Илиада” русчадан Қодир Мирмуҳамедов таржимаси,
Тошкент–1988
4. Опарина Е. О. Ш. Балли // Европейские лингвисты XX в.: Сб. обзоров.
М., 2001.